

2.8. Kérdések a szemiotikai textológiai szövegmgközelítés irodalmi szövegekre való alkalmazásával kapcsolatban

BÓKAY ANTAL

1. Az értelmező interpretáció túlságosan is liberális szempontokat enged meg. A szerző, a mű, illetve a befogadó felől építkező interpretációk egymással ellentétes, sőt ellentmondó szemantikákra épülnek.

Ha mégis szükséges ez a liberalizmus, tud-e a szemiotikai textológiai módszer ahhoz elveket, technikákat adni, hogy e három megközelítés — adott esetben ellentétes — tanórai értelmezési eredményeit egymáshoz viszonyítsa, és relatív igazságtartalmukat megállapítsa?

2. A szemiotikai textológiai módszer világosan elkülöníti a véletlenszerű befogadói pozíciót azoknak a „tényezők”-nek a szerepétől, amelyek meghatározó jelentőségű 'befogadói mozzanat'-ot építenek be a művek értelmezési alapjába.

Hogyan lehetne ezt a meghatározó jelentőségű befogadói mozzanatot pontosabban meghatározni, és fejlesztését a tanítási folyamatban megvalósítani?

3. Az iskola — globálisan — 'szövegthalmaz'-nak tekinthető. Van-e a szemiotikai textológiának (közelebbről a kreatív-produktív szövegmgközelítésnek) 'elképzelése' arról, hogy ezt a szövegthalmazt hogyan rendezzi?

4. Lehet-e a kreatív-produktív szövegmgközelítés irodalomtanítási modell, fel lehet-e építeni vele egy átfogó, a közoktatási folyamat egészére vonatkozó irodalomtanítási sort? Hogyan nézne ki egy ilyen modell, sor?

2.9. Válaszok és megjegyzések a szemiotikai textológia felépítését érintő kérdésekre, megállapításokra

PETŐFI S. JÁNOS

Ahogy erre már korábban utaltunk, az itt következő válaszokat és megjegyzéseket a kérdések, illetőleg megállapítások szerzőjére és a szóban forgó szövegrészre utaló (aposztróf nélküli) szimbólumok tagolják.

1. Válaszok Máté Jakab [=M] kérdéseire

M/a Arra kérdésre, hogy miért nem tekintem (több más kutatóval együtt én se!) egy verbális objektum 'szöveg'-ségét e verbális objektum inherens (azaz: belső) tulajdonságának, a következő példával szoktam válaszolni:

A fiam ma nem ment iskolába. Nagyon rossz volt az idő.

E verbális objektum két (mondat nagyságrendű) összetevőjének egyikében sincs olyan nyelvi elem, amely azt — a 'nyelvészet' terminust szigorú értelemben véve — *nyelvészeti*leg értelmezhető módon úgy kapcsolná a másikhoz, hogy a kettő értelmileg egységes egészet alkosson. Ennek ellenére azt hiszem, hogy ez a verbális objektum a

befogadók nagy többsége számára 'értelemmel bíró egységes egész'-et alkot, éspedig azért, mert a két összetevő között hiányzó kapcsolóelemet minden nehézség nélkül 'hozzá tudjuk gondolni' ehhez a verbális objektumhoz, a világra (pontosabban: egy, a fenti verbális objektumot szöveggé tenni tudó környezetre) vonatkozó ismereteink és feltevéseink alapján.

E mögött a magyarázat mögött természetesen az a szemiotikai textológiai felfogás rejlik, amelynek alapján a 'szöveg' terminus egy *teljes jelre* (egy *teljes jelölő-jelölt viszonyra*), és nem pusztán a *jelölőre* utal; a teljes jelölő-jelölt viszony pedig egy fizikai mivoltában adott verbális objektum és befogadója interakciójának (helyesebben talán: tranzakciójának) eredménye.

M/b A szemiotikai textológia felfogásában a 'szövegszerű'-ség valóban nem a 'szöveg'-séget (a szöveg jelleget) jelenti — de egyik sem inherens (belső) tulajdonsága egy verbális objektumnak. Hogy egy befogadó (egy interpretátor) egy verbális objektumot 'szöveg'-nek tudjon tartani, fel kell tételeznie (vagy úgy kell megítélnie), hogy ez a verbális objektum eleget tesz a szövegszerűség feltételeinek (mint a — valamilyen szövegtípushoz tartozó! — szövegség szükséges, de nem elégséges feltételeinek). A következő lépés az, hogy ehhez a verbális objektumhoz hozzá tudja rendelni 'a megkívánt (vagy feltételezett) szövegtípusra vonatkozóan jellemzőnek tartott szövegség' tulajdonságát is.

Példa. Ha egy könyvesboltban egy „elbeszélések” vagy „novellák” (al)című kötetet vásárolunk, feltételezzük, hogy abban olyan verbális objektumokat találunk, amelyekhez hozzá tudjuk rendelni az 'irodalmi szöveg' (s következésképpen a 'szövegszerű') tulajdonságot is. Tegyük fel most, hogy Örkény István *egyperceseit* vásároltuk meg, s abban eljutunk ahhoz a részhez, ahol Örkény egy villamosjegy 'használati utasítás'-részét vette fel kötetébe. Az, azt hiszem, egyik olvasónak se esik nehezére, hogy ehhez a verbális objektumhoz olyan interpretációt rendeljen, amelynek értelmében azt — mint használati utasítást! — szövegnek tudja tartani (s következésképpen szövegszerűnek is). Ebből a szövegszerűségből azonban egyáltalán nem következik, hogy valamennyi olvasó olyan interpretációt is tud ehhez a verbális objektumhoz rendelni, amelynek értelmében az számára eleget tesz az 'irodalmi szöveg'-ség feltételeinek is, jóllehet közben a 'szövegszerűség' tulajdonságát nem veszítette el.

E két tulajdonság különbözőségét persze meg lehet általánosan is fogalmazni, de talán ez a példa szemléletesebb. (Ehhez a kérdéshez lásd KERTÉSZ ANDRÁS „Textológia és tudományelmélet” című tanulmányát is a *Szemiotikai szövegtan* 5. kötetében, különösen a 141. oldalt.)

M/c Minthogy egy *verbális objektumból* a befogadás folyamatában lesz szöveg (egy verbális objektum a befogadás folyamatában válik egy *teljes jelölő-jelölt viszony hordozójává*), az inherens (belső) tulajdonságokat nem magában a verbális objektumban, hanem a verbális objektum és a ráirányuló befogadási folyamat együttesében kell keresni. (Feltételezve azt, hogy ez a válasz egy nem nominalista számára is elfogadható, a nominalizmus kérdésére ezúttal se kívánok kitérni.)

M/d Az az érzésem, hogy az úgynevezett *metaaspektusok* csak azok előtt takarják el a „vizsgált jelenséget”, akik ezt a vizsgált jelenséget nem abban látják (nem abban kere-

sik), amiben a szemiotikai textológia. A fenti — és az azokhoz hasonló — kérdések újból és újból felmerülése annak következménye, hogy a szemiotikai textológia szövegfogalma *más* természetű, mint azoké, akik egy verbális objektumot *önmagában véve* kívánnak szövegnek tekinteni. A *szemiotikai textológia* minősítés (aminek 'szemiotikai' összetevője köztudottan mind a szintaktikát, mind a szemantikát, mind a pragmatikát felöleli) az én értelmezésemben azzal a következménnyel jár, hogy egy verbális objektumhoz csak egy *szemiotikai kontextusban* (vagy ha úgy tetszik: egy *kommunikációs-szituációban*) rendelhető hozzá a 'szöveg'-ség tulajdonsága. Minthogy a szemiotikai kontextusok (a kommunikációs-szituációk) nagymértékben összetettek, explicit vizsgálataukra én nem látok más lehetőséget, mint egy, ezzel az összetettséggel számolni tudó (hasonló módon összetett) analitikus apparátus létrehozását és alkalmazását.

M/e Az 'interpretáció' a szemiotikai textológiában egy különféle természetű műveletek jelölésére használt terminus. Könnyű belátni, hogy ha e terminusnak magyar megfelelőjét (értelmezés, magyarázás, magyarázat) használnám, egyrészt értelmetlenné válna például az 'értelmező interpretáció' ['értelmező értelmezés' (?)] terminus, másrészt akkor is szükséges lenne a fentiekben 'rosszallott' metaaspektusok (itt: az interpretáció különféle típusainak) elkülönítése.

Ami a hermeneutikát (vagy hermeneutikákat) illeti, szükségesnek tartom mindazoknak az interpretációtípusoknak a figyelembevételét, amiket a hermeneutikák alkalmaznak, természetesen az *elérhető legnagyobb mértékben explicitté téve* azokat. (Ehhez a kérdéshez lásd alább a **B/d**—**B/f** megjegyzéseket is.) — Mielőtt azonban a 'hermeneutika' terminushoz kapcsolódó asszociációk 'túl messze' vinnék az olvasót, talán nem fölösleges itt annak újbóli hangsúlyozása sem, hogy a szemiotikai textológia keretében egy verbális objektumhoz egy 'formális felépítésleírás' hozzárendelése is 'értelmező interpretáció'.

M/f Anélkül, hogy érveim bővebben kifejtjeném, egyelőre megfelelőbbnek tartom a szemiotikai textológia 'diszciplína'-ként való felfogását. Úgy érzem, hogy egy 'elmélet'-hez *több* (vagy legalábbis *más* is) kell, mint az, amivel a szemiotikai textológia jelenleg rendelkezik. (Hogy csak egy szempontot említsek: a lehetséges nem verbális szövegösszetevők elemzéséhez és leírásához még az alapvető kérdések mindegyike sincs kellőképpen tisztázva!)

M/g A szemiotikai textológia *létrejötte és alakulása* valóban elválaszthatatlan a költői művek elemzésétől, a szemiotikai textológia azonban (mint *eredmény*) nem szorítkozik kizárólag a költői művek elemzésére! (E válasz megfogalmazásánál nehezemre esett a „költői mű” kifejezés használata, s csupán a rövidség kedvéért döntöttem e használat mellett. Annak magyarázataképpen, hogy miért esett nehezemre, lásd a következő választomat.)

M/h Mindenekelőtt hangsúlyozni szeretném, hogy a 'költői nyelv' és 'költői szöveg' terminusok az én szóhasználatomban egymástól különböző entitásokra utalnak. A költői nyelvvel kapcsolatban még el tudom fogadni (használhatónak tudom tartani) a devianciaelmélet egyes érveit — bár ott is csak bizonyos fenntartásokkal. A költői szövegekkel kapcsolatban azonban nem, ha a 'költői szöveg' terminust 'költői mű' értelemben hasz-

nálom, mint ahogy azt hiszem, MÁTÉ JAKAB is használta, s miként még sokan mások is használják. Ha azonosságot teszünk a 'költői szöveg' és a 'költői nyelven írott szöveg' közé, akkor adott esetben egy hashajtót reklámozó szöveget is költői szövegnek kell tartanunk; ha nem teszünk azonosságot (s azt hiszem, nem szabad azonosságot tennünk), a 'költői mű'-ség —ami ugyanúgy nem inherens (belső) tulajdonsága egy verbális objektumnak, mint a 'szöveg'-ség — a mi jelenlegi szociokulturális kontextusunkban nem kívánja meg a költői nyelv alkalmazását. Azért használtam a 'mi jelenlegi szociokulturális kontextusunk' megszorítást, mert léteztek (és létezhetnek) olyan kontextusok, amelyekben megkívánja. A 'költőiség' ('költői mű' értelemben) a szemiotikai textológián belül olyan funkció, amit egy befogadó vagy hozzárendel, vagy nem rendel hozzá egy adott verbális objektumhoz egy adott kommunikációs-szituációban. Azt hiszem, itt nem szükséges példákat említeni, mert mindnyájan ismerünk híres vitákat, amelyek a körül a kérdés körül folytak (folytak), hogy — egyszerű szóhasználatlálva — bizonyos szövegek költői (tágabb értelemben irodalmi) szövegeknek tekinthetők-e, vagy sem.

A fenti terminusok használata körüli zavarhoz nem kis mértékben maga JAKOBSON járult hozzá azzal, hogy a költői nyelv tulajdonságait költői művek vizsgálata keretében tárgyalta. Ez azzal a következménnyel járt, hogy egyrészt a költői műveknek olyan meghatározó (inherens) tulajdonságokat tulajdonított (és tulajdonítottak az ő módszereit kellő reflexió nélkül alkalmazó követői), amik lényegüket illetően nem meghatározóak, másrészt sikerével késleltette a valóban meghatározó (nem inherens) tulajdonságok vizsgálatát és feltárását. (Ehhez a kérdéshez lásd a *Szemiotikai szövegtan* 4. kötetében „A költészet grammatikájától a költészet szemiotikai textológiájáig” címmel megjelent írásomban tárgyalt kritikai megállapításokat is.)

M/i Az irodalmisággal — az irodalmi nyelv és irodalmi mű megkülönböztetésével — kapcsolatban az előbbi kérdésre adott válaszokkal analóg válaszok adhatók, ezeket itt szükségtelennek tartom megfogalmazni. (Ehhez a kérdéshez lásd a *Szövegtan és próza-elemzés* kötetben (PETŐFI S. JÁNOS—BÁCSI JÁNOS—BÉKÉSI IMRE—BENKES ZSUZSA—VASS LÁSZLÓ, Budapest, Trezor Kiadó, 1994.) a „Vers — próza. Irodalmi szöveg — nem irodalmi szöveg. Néhány megjegyzés” című írásomat is.)

M/j Nemcsak hasznosnak, hanem szükségesnek is tartanám azoknak, a részben egymáshoz hasonló, részben egymástól különböző kompetenciáknak egységes keretben való tárgyalását, amiket különféle kommunikációs-szituációkban mindnyájan alkalmazunk. Egyike 'legmerészebb' álmaimnak, hogy egyszer létrejön majd egy olyan (valamennyi szak hallgatói számára egyformán kötelező) *studium generale*, amelynek egyik alapösszetevője egy *általános textológiai stúdium*. (Lásd ehhez a — MÁTÉ JAKAB által is idézett — *Magister Emeritus 1993* című kötetben (szerk. VASS LÁSZLÓ, Szeged, JGYTF Kiadó, 1994.) megjelent írásomat.) — Bevallom, nem mindig könnyű megérteni (vagy talán megérteni igen, de elfogadni nem), hogy az oktatási reformok és az azzal kapcsolatos lehetőségek időszakában — kommunikációcentrikus korunkban! — érdeklődést mutató eszmecserét se vált ki egy, ebbe az irányba hatni kívánó kezdeményezés.

M/k Ami a metaforák és metonímiák kérdését illeti, én nem a költői nyelvben való trónfosztásukat hangsúlyoznám — különösen a 'költői nyelv' terminus használatával

kapcsolatos problémák miatt nem —, hanem a metaforákra és metonímiákra irányuló kutatás utóbbi 15 évben történő hihetetlen mértékű fellendülését!

Más kérdés az absztrakt művészetek szimbólumrendszere interpretálásának a kérdése. Semmiképpen nem tudnám elfogadni (nem tudnék beletörődni), hogy ebben az esetben ne lehetne egy explicitté tehető módszert létrehozni. A szemiotikai textológiában hitem szerint megvan erre is a lehetőség, ha ennek a lehetőségnek a realizálása felé eddig még kevés 'látható eredményt' lehet is felmutatni. (Ezzel a kérdéssel — és általában az irodalmi művek elemzésével — kapcsolatban lásd a BERSZÁN ISTVÁN megállapításaira vonatkozó megjegyzéseimet is.)

M/I Amikor a multimedialitás kérdéseit tárgyalva, 'kizárólag verbális elemekből álló szövegek'-ről beszélek, gyakorta élek magam is azzal a megjegyzéssel, hogy „ha ennek a megjelölésnek van egyáltalán létjogosultsága” — és ilyenkor én is elsősorban az élőszóbeli ('szemtől szembe' végbemenő) kommunikációra utalok.

M/m A szemiotikai textológia alkalmazhatóságát — különösképpen ha egy *studium generale* egyik lehetséges alapösszetevőjének tatjuk — nyilván bizonyítani kell tetszőleges felépítésű és funkciójú szövegekkel kapcsolatban. Annak, hogy eddig főleg olyan szövegekkel kapcsolatban került bemutatásra és alkalmazásra, amelyekhez irodalmi funkció rendelhető, két oka van: az egyik az, hogy szövegtani ismeretek oktatására az iskolákban elsősorban az 'anyanyelv és irodalom' oktatása keretében kerül(het) sor, ahol — ha szövegekről van szó — az irodalomra általában nagyobb hangsúly esik, mint a nyelvre (illetőleg a nem irodalmi funkciójú szövegekre); a másik az, hogy a nem irodalmi funkcióval rendelkezőnek tekintett szövegek többségének tárgyalása többnyire szükségessé teszi a nem verbális összetevők figyelembevételét is, amihez a megfelelő módszertan kidolgozásának folyamata még nem fejeződött be.

Egyébként publikáltam nem irodalmi és párbeszédes szövegek elemzésével kapcsolatos tanulmányokat is, de — sajnos — csak idegen nyelven. (Lásd tanulmányaim bibliográfiáját *A humán kommunikáció szemiotikai elmélete felé* című könyvemben, Szeged, 1991.)

2. Megjegyzések Szabó Zoltán [=Sz] megállapításaihoz

Sz/a A SZABÓ ZOLTÁN által idézett hely jóval több 'további munkára' utal, mint amennyit a szóban forgó idézet alapján gondolhat az olvasó. A helyzet röviden a következő.

Különféle (csak verbális elemekből építkező, valamint a verbális elemek mellett más — zenei vagy képi illusztratív — elemeket is tartalmazó) szövegek vizsgálata szolgáltatta az alapot egy olyan *általános* szemiotikai textológiai elméleti keret (s annak szerves részeként egy olyan kategóriarendszer) létrehozásához, amely nem kötődik egyetlen médiumhoz, egyetlen (verbális és nem verbális elemekből építkező) multimedialis kommunikátumtípushoz sem.

A további munka az *egyedi* (az egy-egy kommunikátumtípus elemzésére és leírására szolgáló) szemiotikai textológiák részletes kidolgozását jelenti.

— Ezen a téren eddig a legtöbb a *kizárólag verbális* elemekből építkező (írott/nyomtatott és hangosított) szövegek szemiotikai textológiájának a kidolgozása

érdekében történt. Az eddigi szemiotikai textológiai publikációk zömében ennek a kutatómunkának különféle eredményei olvashatók. (Remélhetőleg rövidesen napvilágot láthat az ezt a szemiotikai textológiát részletesen bemutató rendszeres monográfia is.)

— Az azokra a lépésekre vonatkozó lehetséges stratégiákat, amelyeknek ezt a lépést (az elkövetkezőkben!) követnünk kell, az idézett helyen részletesen leírtam, itt ezt nem kívánom megismételni

Sz/b A 'szövegszerkezet-világszerkezet elmélet' elnevezés megváltoztatására több ok is készített. Az egyik annak az asszociációlehetőségnek (azt is mondhatnám, hogy annak a *sokknak*) a kiküszöbölése volt, amit az elnevezés 'világszerkezet' összetevője az olvasók egy részében kiváltott. (Sajnos sokan 'elsiklottak' a fölött a tény fölött, hogy itt az egy-egy szövegben az interpretátor feltevése szerint kifejezésre jutó 'világfragmentum' ['világdarab'] szerkezetéről van szó, s nem a világ szerkezetéről általában!) A másik ok a 'szöveg' terminus különféle alkalmazási lehetőségei által okozott félreértések megszüntetésének igénye volt. A 'vehikulumszerkezet-relátumszerkezet elmélet' — ahogy azt SZABÓ ZOLTÁN is megjegyzi — a szöveget alkotó összetevősor két 'szélső pólus'-ára utal, s mint ilyen, félreérthetetlen (vagy legalábbis nehezebben érthető félre). — Ami azonban az elnevezés 'elmélet' összetevőjét illeti, változatlanul megmaradok fentebb is hangoztatott álláspontom mellett, hogy a szemiotikai textológiát egyelőre még célszerűbb 'diszciplína'-ként emlegetni!

Sz/c Ami a stilisztikai jelenségeket illeti, én szívesen különbséget tennék olyan stilisztikai jelenségek között, amik egy adott időszakban a nyelvközösség nagy többsége kommunikatív kompetenciájának részét képezik, és olyanok között, amelyek ebben az időszakban ilyen vagy olyan módon (még) kívül esnek azon. (Más megfogalmazásban: olyan stilisztikai jelenségek között, amiket egy adott időszakban nem szükséges 'stilisztikai jelenségek'-ként felismerni (és kezelni) ahhoz, hogy egy adott szövegvehikulumhoz jelentést tudjunk rendelni, és olyanok között, amiket a jelentéshozzárendelés végrehajthatóságához fel kell tudnunk ismerni, mint stilisztikai jelenségeket.) — Egy ilyen különbségtétel a szemiotikai textológia szempontjából annak érdekében lenne előnyös, hogy az értelmező és az értékelő interpretáció (ez utóbbihoz tartozik, véleményem szerint, a stilisztikai értékelés is) határait (lehetőségeit) világosabban lehessen megfogalmazni.

Sz/d Meggyőződésem, hogy a stilisztika és szövegtan kapcsolatának lényegét legmegfelelőbben az „ikertudományok” megjelölés juttatja kifejezésre. Ha azonban szabad ehhez a metaforához 'magyarázat'-ot fűzni, akkor azt szeretném hangsúlyozni, hogy itt 'egypetéjű ikrekről' (közös alapelvekre épülő ikertudományokról) kell legyen szó! A zökkenőmentes és eredményes ikerműködést ugyanis csak ez biztosíthatja. (Azt hiszem, SZABÓ ZOLTÁNNAL ezt a kérdést illetően (is) egyetértünk.)

Sz/e A SZABÓ ZOLTÁN által létrehozott 'háromtényezős keret'-et alkotó stilisztikai elmélet és a szemiotikai textológia lehetséges (ikertudományi) kapcsolatát a következőképpen látom: (1) a szöveg stílárius értékű nyelvi elemeinek a vizsgálata (figyelembevétele) a szemiotikai textológiában részben az értelmező, részben az értékelő interpretáció feladatkörébe tartozik; (2) hasonlóképpen a teljes nyelvi közlemények stílusáé is.

E két szinttel kapcsolatban — az előbbi megjegyzéssel egybehangzóan — alapvető feladatnak tartom annak elemzését, hogy történetileg adekvát interpretációra való törekvés esetén mi az a stilisztikum, ami nem befolyásolja (vagy ha igen, csupán elhanyagolható mértékben) a jelentéshozzárendelést, és mi az a stilisztikum, aminek figyelembevétele nélkül nem lehet szó adekvát jelentéshozzárendelésről. A (3) tényező — a stílus típus — szerepe a szemiotikai textológián belül a fenti tényezőkétől részben eltérő természetű: *egyrészt* az a tény, hogy egy interpretátor milyen típushoz tartozó szöveg fizikai hordozójának ítél egy interpretálandó verbális objektumot, nagymértékben meghatározza az interpretáció egyes lépéseinek végrehajtásakor általa alkalmazott tudás- és feltételezés-rendszerek megválasztását; *másrészt* az interpretációk mint végeredmények jelentős szerepet játszanak a stílus típusok jellemzésénél.

A stilisztika (stilisztikák) és a szövegtan (szövegtanok) kapcsolata olyan kérdés, aminek az eddiginél nagyobb figyelmet kellene szentelni, éspedig nem csupán az egyes kutatók egyéni véleményének szembesítése útján (ami többé-kevésbé eddig is megtörtént), hanem e tudományágaknak mint diszciplínáknak a szembesítése szintjén.

Sz/f A történetiség figyelembevétele a szemiotikai textológián belül *elméletileg* egyszerűbb kérdés, mint a stilisztikum figyelembevétele, ha mindjárt szorosan kapcsolódik ahhoz is. Egy történetileg korábbi időszakból származó verbális objektum történeti szempontból adekvát *értelmező* interpretációjának feltétele az adott korra érvényes tudás-, feltételezés- és elvárásrendszerek alkalmazása. Ez a feltétel *módszertani* szempontból nem különbözik a 'kortárs szövegek' interpretációjának feltételétől. Kielégítéséhez azonban csupán az egyik eszköz egy 'történeti nyelvten', minthogy egy adekvát szöveginterpretációhoz egy nyelvtan egyetlen korban sem elegendő. El kell végezni annak a tudás- és feltételezésrendszernek a 'rekonstrukcióját' is, ami a nyelvre vonatkozó ismeretek mellett (ismereteken túlmenően) biztosította a szóban forgó korban az eredményes kommunikációt. Más szóval, ha ennek a 'modul'-nak a kidolgozása megtörténik, ezzel a modullal a szemiotikai textológia épp úgy tud operálni, mint a korunkra (mint az adott szociokulturális kontextusunkra) érvényessel. A stilisztikum figyelembevételenek kérdései természetesen valamennyi korra vonatkozó modullal kapcsolatban jelentkeznek.

Sz/g Való igaz, hogy a szemiotikai textológia számol az *értékelő interpretáció* szükségességével, de ennek realizálására eddig még nem mutatott példát. Az ok nyilvánvaló: az (elméleti) értékelő interpretáció egyrészt feltételezi az értelmező interpretáció előzetes végrehajtását, másrészt megköveteli az alkalmazásra kerülő értékrendszernek olyan formában történő reprezentálását, ami az értelmező interpretáció (mint végeredmény) felépítésének elemeivel operálni tud. Mindkettőből következően először az értelmező interpretáció kérdéseit kell tisztázni ahhoz, hogy normarendszerek reprezentálásának és az értékelő interpretáció folyamatának a kérdéseivel érdemben lehessen foglalkozni.

Sz/h A paradigmává válás kérdéseivel — ami véleményem szerint *egy kognitív és szociális tényezőktől egyaránt függő folyamat* eredménye — egy elkövetkező publikációban kívánok általános szinten foglalkozni, ezért azokra itt én se kívánok kitérni.

3. Megjegyzések Bencze Lóránt [=B] segédteleihez

B/a A retorika eszköztárának a beillesztése a szemiotikai textológia rendszerébe meggyőződés szerint nemcsak hasznos, hanem szükséges is, hiszen a retorika a humán kommunikációra vonatkozó ismeretek igen gazdag tárháza. Éppen szükségessége következtében a *szerves* beillesztést alkalmasabbnak tartom, mint a *külön modulként* való *hozzáillesztést*.

A beillesztést én a következő módon képzelem el: (a) retorikának azokat a terminusait, amelyek 'lexikai értelmükkel' verbális szövegekre utalnak, meg kell fosztani verbális szövegekhez való kizárólagos kötődésüktől, ugyanis csak így válhatnak egy médium-, illetőleg szövegtípusoktól független kategóriarendszer részeivé; (b) ezt a kategóriarendszert be kell illeszteni az *általános* szemiotikai textológia *kompozicionális organizáció* tárgyalására szolgáló (a fenti értelemben független) kategóriáinak a rendszerébe; (c) a szóban forgó független kategóriarendszernek az egyes médium-, illetőleg szövegtípusokra való aktualizálása érdekében a többi kategóriával együtt a retorikai eredetű kategóriákat is értelmezni kell az éppen szóban forgó kommunikátumtípus céljára szolgáló *egyedi* szemiotikai textológia számára. — Más szóval a hagyományos retorikát a humán kommunikáció egészére alkalmazható retorikává kell transzformálni, majd ezután beilleszteni a szemiotikai textológia rendszerébe.

Jóllehet én itt beillesztésről beszélek, ha ennek megkísérlése során kiderülne, hogy — a stilisztikához hasonlóan — a retorika is csak a szövegtan 'ikertudománya'-ként képzelhető el, akkor se történe különösebb baj! Minden esetben tisztázni kell azonban a stilisztika és a retorika egymáshoz való viszonyát, elemezve a poétika szövegtanhoz és hozzájuk való viszonyát is.

B/b A szemantikai-szemiotikai jelmodellek kérdése alapvető kérdés. Ahhoz, hogy ezekkel kapcsolatos megjegyzéseim világossá tessesem, tekintsük alapnak azokat a — különféle formákban realizálható — elemeket és relációkat, amiket az 1. táblázatban foglaltam össze.

Az 1. táblázatban nem nehéz felismerni a szemiotikai textológiában eddig alkalmazott jelösszetevők, illetőleg jelölésreláció általánosításait:

1: vehikulum
2m: vehikulum-imágó
2k: formáció

R: szignifikáció

I: relátum
II_m: relátum-imágó
II_k: sensus

[hogy ezekből az elemekből ki melyeket kíván *szignifikáns*nak tekinteni, az többé-kevésbé szabadon hagyható]

[hogy ezekből az elemekből ki melyeket kíván *szignifikátum*nak tekinteni, az többé-kevésbé szabadon hagyható]

1 egy fizikai formában adott, <i>valami- féle utaló funkcióval</i> ellátott tárgy vagy esemény						I egy fizikai formában adott, <i>valami- féle utalt (vagy utalandó)</i> funkcióval ellátott tárgy vagy esemény
	2m a valóságos vagy egy elképzelt 1-nek megfelelő <i>analóg mentális kép</i>	2k a 2m-nek megfelelő kategoriális reprezentáció		IIk a IIm-nek megfelelő kategoriális reprezentáció	IIm a valóságos vagy egy elképzelt I-nek megfelelő <i>analóg mentális kép</i>	
			R az arab és a római számokkal jelölt elemek között létesíthető <i>(különféle módokon értelmezhető)</i> utalás- relációk			

1. táblázat

A táblázat egyes elemei helyére a BENCZE LÓRÁNT által felsorolt jelmodellek elemei éppúgy elhelyezhetők, mint NELSON GOODMAN modelljéé, aki egyrészt minimálisan a *denotálás*, a *kifejezésre juttatás* és az *exemplifikálás* 'utalás'-relációk között tesz különbséget (ahol a 'kifejezésre juttatás' terminust a metaforikus/szimbolikus — azaz nem betű szerinti — kifejezésre juttatás értelemben használja), másrészt a fenti táblázat „1”-gyel jelölt helyén álló elem szerepében a verbális vagy a zenei notációrendszer elemeit éppúgy megengedi, mint úgynevezett piktoriális elemeket. (A szóban forgó modellek elemeinek az én táblázatomra való vonatkoztatása esetén természetesen meg kell engedni, hogy e táblázat bizonyos helyei üresen maradnak!)

Az 1. táblázat alapján a szemiotikai textológiában alkalmazott jelmodellről (az eddigi publikációk alapján) a következők állíthatók:

— ha úgy tetszik, nem négy, hanem (maximális esetben) hat tényező, mert figyelembe vehet valamennyi arab és valamennyi római számmal (szám és betűkombinációval) megjelölt elemet;

— a táblázat „1”-gyel jelölt helyén kizárólag verbális elemeket (néhány esetben ezekből létrehozott kalligrammot) szerepeltet;

— a *szignifikáció*relációval kapcsolatban különbséget tesz első fokú és másodfokú szignifikáció között, ami megközelítőleg a GOODMAN-i 'denotáció' és a 'kifejezésre juttatás' utalásrelációknak felel meg.

Kiegészítésül szeretném azonban megjegyezni, hogy

— egy LA MATINÁVAL közösen írt tanulmányban (lásd *Szemiotikai szövegtan* 7. 97—128) — amely a Multimediális Textológiai Műhely keretében egy mintegy két évvel ezelőtt megvitatott előadás anyagát tartalmazza — ugyan még általános szinten, de már elemeztük verbális, képi és zenei elemek együttesének mint multimediális vehikulumnak aspektusait is;

— maceratai egyetemi előadásaim és szemináriumaim témája 1989-től kezdve a különféle mediális összetettségű kommunikátumok (és filozófiák — lásd elsősorban GOODMAN filozófiáját) elemzése; ezeknek az előadásoknak és szemináriumoknak az összevont anyagát szándékomban van magyar nyelven megjelentetni.

Ennek a kutatótevékenységnek a célja többek között a fenti táblázat *lehetősége* (és a különféle multimediális kommunikátumtípusok elemzéséhez szükséges) *konkretizációinak* a vizsgálata is.

B/c A fenti táblázat keretében kerülhet sor a keresztény teológia szimbólumfogalmának szemiotikai textológiai vonatkozású elemzésére is. Erre vonatkozóan a BENCZE LÓRÁNT által említett katolikus és protestáns értelmezés figyelembevételre megkívánandó!

B/d Ami a hermeneutika és a szemiotikai textológia viszonyát illeti, én a feladatot a következőkben látom.

— Mindenekelőtt azt kell elemezni, hogy mik a hermeneutikai interpretációnak az *interszubjektív* módon kezelhető tulajdonságai, ahol az 'interszubjektivitást' legalább három szempontból kell vizsgálni. Egyrészt arra vonatkozóan, hogy mi módon reprezentálhatók 'interszubjektíve hozzáférhető módon' azok a tudás-, feltételezés- és elvárás-rendszerek, amikkel egy hermeneutikai interpretáció operál; másrészt arra vonatkozóan, hogy az interpretáció szabályai közül melyek fogalmazhatók meg 'interszubjektíve végrehajtható módon'; végül arra vonatkozóan, hogy az, ami az interpretáció során nem interszubjektíve hozzáférhető rendszerek, illetőleg interszubjektíve végrehajtható instrukciók alapján megy végbe, hogy reprezentálható 'interszubjektíve ellenőrizhető/rekonstruálható módon'.

— Ennek az elemzésnek az eredményei azután minden nehézség nélkül beilleszthetők a szemiotikai textológia rendszerébe, már csak annak következtében is, hogy abban jelenleg is több 'hermeneutikai természetű' elem található.

B/e A kognitív interpretáció lehetősége (és szükségessége) a szemiotikai textológiában azáltal van adva, hogy mentális modellekkel és kognitív kategóriákkal is operál, jöllehet ezeket 'hipotetikus teoretikus konstruktumok'-ként kezeli, azaz nem köti őket elválaszthatatlanul egyetlen kognitív elmélethez sem.

B/f A szociointerpretáció lehetősége (és szükségessége) a szemiotikai textológiában pedig azáltal van adva, hogy az úgynevezett 'tudás-, feltételezés- és elvárásrendszerek'-en belül a tudásrendszereket 'meggyőződésrendszerek'-ként kezeli, amik történeti, illetőleg szociokulturális kontextustól függőek.

A szociointerpretáció keretében elvben lehetséges — BENCZE LÓRÁNT szerint — „határtalan számú értelmezés” véleményem szerint nem csupán „a kognitív értelmezés korlátozó kényszere alatt áll”, hanem azoknak a konvencióknak a korlátozó kényszere alatt is, amelyek egy-egy (időben és térben meghatározott) szociokulturális kontextusban érvényesek.

B/g A különféle 'sensus'-ok szemiotikai textológiai értelmezésére (és alkalmazására) a fenti 1. táblázatban feltüntetett elemek és relációk multimediális kommunikátumokra vonatkozó, lehetséges és szükséges konkretizációinak megállapításakor kerülhet sor.

4. Válaszok, megjegyzések Wacha Imre [=W] kérdéseire

W/a Azokkal a szövegtípusokkal kapcsolatban, amelyek eddig nem kaptak kellő figyelmet a szemiotikai textológiai elemzésben, a következőket kívánom itt megjegyezni.

— Bizonyos szövegtípusok úgy nem kaptak eddig kellő figyelmet, hogy elméletileg — bizonyos megszorítással — már kaphattak volna; ilyenek például az esszék, irodalmi monológok és dialógusok, vezércikkek, hírek. A bizonyos megszorítás itt azt jelenti, hogy annak 'modellálása' nélkül, milyen jelentést tudnak hozzárendelni e szövegtípusokat képviselő verbális objektumokhoz a szóban forgó témára vonatkozóan különféle előismeretekkel rendelkező interpretátorok. Ez a modellálás (az explicittség igényével!) ugyanis megkívánja egyrészt annak a feltételezett (rendezett, részben rendezett vagy rendezetlen) előismerethalmaznak a reprezentálását, ami az interpretáció során 'aktivizálódik', másrészt annak a reprezentálását, hogy mi a viszony az adott szövegvehikulum, e vehikulum interpretációja (mint eredmény) és az adott ismerethalmaz között. Ez csak megfelelő terjedelmű olyan írásokban valósítható meg, amelyeknek elsődleges célja egy adott szöveg(-vehikulum) interpretációjának létrehozása és bemutatása, és nem egy adott elméleti koncepció (jelen esetben a szemiotikai textológia) felépítésének az illusztrálása — és a mi célunk eddig elsősorban az utóbbi volt.

— Más szövegtípusok ezzel szemben úgy nem kaptak eddig kellő figyelmet, hogy kielégítő módon elméletileg se kaphattak; ilyenek például a többségükben nem verbális elemeket is tartalmazó tudományos szövegek, valamint a különféle értékrendszerekkel (vagy speciális teológiai szimbólumokkal) operáló prédikációk. Ezek tárgyalásához először az értékelő interpretáció (és a speciális jellegű szimbólumok) kérdéseit kell olyan módon tisztázni és rendszerezni, amilyen módon az értelmező interpretáció (és néhány jel típus) kérdései tisztázódtak.

W/b A beszélt nyelvi szövegekkel kapcsolatban is az a fő kérdés, hogy a nem verbális elemek szerepe milyen módon kezelhető (milyen módon 'kapcsolható') a verbális elemekhez akár szövegbefogadás, akár szövegalkotás során. E kérdések közül ugyan nem kevés (részben vagy egészében) 'tisztázható' az írott/nyomtatott szövegekhez feltételezeten rendelhető '(belső) akusztikus mentális képek' aspektusainak az elemzése során is, de nem annyi, amennyi elegendőnek mondható a beszélt nyelvi szövegek elemzéséhez általában. — Erre a kérdésre (épp úgy, mint néhány korábbira és néhány későbbire) vonatkozóan újra szeretném hangsúlyozni, hogy a szemiotikai textológia kidolgozása olyan 'stratégia' alapján történik, aminek *első* állomása a homogén alkotóelemből építkező verbális objektumok diszciplinájának olyan formában történő létrehozása, amely ugyan nem vesz figyelembe nem verbális jellegű alkotóelemeket, de biztosítja ezeknek az elemeknek a jövőbeli figyelembevételét. (Lásd ehhez a már korábban is idézett *A jelentés értelmezéséről és vizsgálatáról* című mű 4. fejezetét.)

W/c Az összefoglaló általánosításokkal kapcsolatban különbséget célszerű tenni egyfelől magát az elméletet, másfelől az elmélet analitikus és az elmélet kreatív-produktív alkalmazását illető általánosítások között. Mindháromnak megvannak a feltételei.)

Itt csupán az elméletet érintő általánosításokkal kívánok foglalkozni egy megjegyzés erejéig. Ahhoz, hogy az *általános* szemiotikai textológiára vonatkozóan elméleti általánosításokat fogalmazhassunk meg, először az *egyedi* szemiotikai textológiák közül kell legalább kettő-három számára az abban döntő szerepet játszó jeltípusok és lehetséges kombinációik kérdését tisztázni. Minthogy ez a folyamat még nem záródott le, a véglegesség igényével ilyen általánosítások nem fogalmazhatók meg.

W/d A „szövegség kritériumának híjával lévő, nem jó szövegek” véleményem — és eddigi tapasztalataim — szerint három csoportra oszthatók: egyik csoportba tartoznak azok, amelyeknek 'szövegség'-e a (tényleges vagy feltételezett) használati kontextus figyelembevétele nélkül *helyreállítható*, a másikba azok, amelyek 'szövegség'-e tényleges használati kontextus figyelembevétele (vagy egy speciális használati kontextus feltételezése) alapján *létrehozható*, végül a harmadikba azok, amelyek *menthetetlenek*. Természetesen mindhárom megállapítás kiegészítendő azzal, hogy *egy adott interpretátor számára*.

W/e A 'szövegség'-et biztosító 'nem nyelvi tényezők' *elméleti helye* a szemiotikai textológián belül 'az ismeretek, feltételezések és elvárások, valamint a preferenciák rendszere'. A költői művek elemzése esetén — irodalomtörténetileg adekvát interpretációra törekedve — e rendszerek elemét kell képezzék a „mű létrejöttének körülményei”. Természetesen nem tévesztendő szem elől az a tény sem, hogy amennyiben ezekkel a 'körülményekkel' is operálni kívánunk, az esetek nagy többségében az ezekre vonatkozó ismereteket és feltételezéseket magukat is írott/nyomtatott forrásokból nyerjük, ugyan-csak interpretáció útján! Adekvát módon tehát csak úgy emlegethetjük őket, mint 'azok a körülmények, amelyek az adott interpretátor feltételezése szerint a mű létrejötté körülményeinek tekinthetők'. Ennek következtében *módszertani* szempontból nincs különbség egy irodalomtörténetileg adekvát interpretáció és a között az interpretáció között, amelynek keretében az interpretátor annak bemutatására törekszik, hogy az ő világ-

ra vonatkozó ismeretei, feltételezései stb. alapján (amelyek nem okvetlen kell hogy tartalmazzanak az adott mű létrejöttének feltételezett körülményeire vonatkozó ismereteket, feltételezéseket stb.) *mit mond neki* az adott mű.

W/f A hermeneutikával kapcsolatban itt a fenti **B/d—B/f** jelű megjegyzéseimre utalok.

5. Megjegyzések és válaszok Berszán István [=Bsz] megjegyzéseihez

Bsz/a Hogy „a szemiotikai textológia *jelviszonyként* tételezi azt a *verbális objektumot*, amit *szövegnek* nevez”, az kétségkívül igaz. De egyrészt nemcsak a verbális, hanem a verbális mellett nem verbális elemekből is építkező szövegek (multimediális kommunikátumok) textológiája kíván lenni, másrészt a szemiotikai textológia jelfogalmának alapja nem a SAUSSURE-i evidencián alapuló jelölő-jelölt kettős szerkezet, jóllehet jelfmodelljében (lásd itt a 1. táblázatot) az is elhelyezhető.

Bsz/b Vagy félreérttem BERSZÁN ISTVÁNT, vagy a SAUSSURE-i koncepcióra vonatkozóan a szemiotikai textológián belül nemigen lehet „aporiáról” beszélni. Egyrészt azért nem, mert az abban alkalmazott jelmodell nem azonos SAUSSURE-ével, másrészt azért nem, mert a ’szöveg’ terminus minden esetben egy *teljes jelviszonyra* utal. A BERSZÁN által használt ’(szöveg)jel’ terminus értelmében a szemiotikai textológián belül a ’vehikulum’, a ’vehikulum-imágó’, a ’vehikulum+vehikulum-imágó’ vagy a ’vehikulum+vehikulum-imágó+formáció’ terminusok használhatók *utaló elemekként*, ahol az *utalásnak* (a multimediális kommunikátumok elemzésére való törekvés következtében *szükségképpen!*) csak egyik típusa olyan, ami a SAUSSURE-i ’szignifikáció’-val analóg-nak tekinthető.

Bsz/c DERRIDA koncepcióját nem ismerem olyan alaposan, hogy kész lennék vitába szállni vele. (Ez a kijelentés persze azt látszik implikálni, hogy ha ismerném, érteném is; ezt az implikációt azonban a DERRIDA-recepció irodalmát többé-kevésbé ismerve, nem merném magamra vonatkozóan érvényesnek tartani!) Minimálisan annyit kívánok itt megállapítani, hogy „a jel azáltal jel, hogy a többi jeltől különbözik” kijelentést nem értem ugyan, de el tudom fogadni, hogy DERRIDÁNál egy „vég nélkül elhalasztódó, azaz egy eredetre visszavezethetetlen *elkülönböződés (différance)*”-ról van szó. Ezzel már vitába tudok/tudnék szállni, de itt fontosabbnak tartom, hogy BERSZÁN ISTVÁN DERRIDA-kritikájához fűzzek egy megjegyzést.

Ami „a jel egyértelmű és kizárólagos *kódszerűségét*, illetve *kódolhatóságát* illeti”, — a nyugati metafizikára való hivatkozással vagy anélkül — egy olyan téma, amivel valóban foglalkozni kell. Nem e foglalkozás elhalasztására vonatkozó ’trükk’ a részemről, ha azt mondom, hogy érdemben jelenleg ezt sem tudom megtenni, mert nem tudom, milyen jelentést hordoznak ebben a kijelentésben a „jel”, a „kódszerűség”, illetőleg a „kódolhatóság” terminusok. (Ezt a megjegyzésemet megfogalmazva természetesen antiderridánus módon járok el, mert a kérdésekre adott válasz esetében nem vennék szívesen egy ’vég nélküli’ elhalasztódást!) Az érdemi foglalkozás lehetősége hiányának tudatában is azt hiszem azonban, hogy ha arra gondolunk, hogy mivel a szemiotikai textológia — a multimediális kommunikátumok tárgyalása igényének következtében —

utaló elemekként nemcsak verbális elemeket, hanem zenei és képi elemeket is meg kell hogy engedjen, a 'derridológiával' való konfrontációban nem mutatkozik olyan 'egysíkúnak', mint amilyennek egy 'SAUSSURE-i evidenciára' való felépítettség esetében mutatkozna.

Bsz/d BERSZÁN ISTVÁN koncepciója kezdettől szimpatikus volt számomra, s változatlanul az most is. (Ezen eredeti törekvéseink eltérő volta mit sem változtat, terminológiaiánk még kevésbé.)

Legfőképpen az tetszik nekem benne, hogy „a mindenséget vágyja versbe venni” — hogy egy 'kvázi *résjellel*' éljek én is, ha mindjárt egy mástól elorozottal is! Az, hogy úgy filozofál, más szóval: úgy használja a kódszerű jelek közegét, hogy közben „világló kijárat(ka)t” keres azon.

De hogy megmaradjak a 'kódszerű jelek' használata mellett: az tetszik benne, hogy hisz tudatunkkal felfogható bizonyosságon *túli* bizonyosságokban, *de* 'tudatos tevékenység'-gel ostromolja azokat — mert amikor ő (vagy más) azt mondja valamire, hogy „csoda”, akkor voltaképpen valami 'tudattal felfoghatatlan'-hoz közelít a tudatával. Az tetszik benne, hogy mer 'racionalitást borzoló' hipotéziseket megfogalmazni, hogy nem olyan változtatásra törekszik, amelyik egy gondolatrendszeren *belül* zajlik le, az adott rendszert változatlanul hagyva, hanem olyanra, amely magát az adott gondolatrendszert változtatja meg. És mindez azért tetszik, mert meggyőződésem, hogy a *humán* kommunikációra vonatkozóan, a kommunikáció jelen forradalma idején erre igen nagy szükség van.

Ugyanakkor jól látja — ha interpretációmmal nem hamisítom meg (nagyon) a felfogását —, hogy „kogníciót meghaladó *bizonyosságot*” szerezni is csak úgy lehet, ha azt kiváltja vagy közvetíti valami (ha arra 'utal' valami). Ennek a valaminek a megjelölésére alkalmazza a (metaforának is tekinthető) 'résjel' terminust.

Feltételezve (vagy akár el is fogadva) a 'résjel'-ek bevezetésének a szükségességét, felfogásunk eltérő volta abban áll, hogy — úgy tűnik — BERSZÁN ISTVÁN azt vallja, hogy ez kívül esik a szemiotikai textológia lehetőségeinek határán, míg ezzel szemben az én meggyőződésem az, hogy nem. Meggyőződésem alátámasztására itt csak a következőket szeretném mondani. Abból kiindulva, hogy BERSZÁN „*Kivezetés az irodalomelméletből*” jelígével készülő csendelmélete 'filozófiai' mű lesz (azaz olyan, amely kódszerű jelek alkalmazásával jön majd létre!), megalapozottan kell hinnem, hogy a 'résjelek' bevezethetők kódszerű jelek felhasználásával; ha pedig ez fennáll(hat), a résjelek 'valamilyen módon' értelmezhetők kell legyenek a fenti 1. táblázat absztrakt kategóriáinak valamiféle (vagy valahányadfokú) realizációiként. (Ennek a következtetésnek 'melléktermékeként' azt is meg merem kockáztatni, hogy BERSZÁN „*Kivezetése*” 'kivezetés az *eddig*i irodalomelméletekből' lesz, ami azzal egyenlő, hogy „*Bevezetés*” egy másfajta.)

Bsz/e Ami a szemiotikai textológia irodalmi művekre való alkalmazását illeti, azzal kapcsolatban — *eddig*i vizsgálódásaim alapján (és részben korábbi válaszaim összefoglalásaként) a következőket szeretném itt megjegyezni:

— minthogy az 'irodalmisság' véleményem szerint nem inherens jegy, hanem egy funkció, amelynek egy adott szövegvehikulumhoz való hozzárendelése vagy hozzá nem rendelése a mindenkori interpretátortól függ, a szemiotikai textológia irodalmi művekre

való alkalmazása nem egyfajta 'kiterjesztés', hanem ugyanolyan alkalmazás, mint bármely más típusú szövegre vonatkozó;

— az irodalmi műalkotás (attól függetlenül, hogy SAUSSURE-i jelviszonyként fel-fogott szöveg-e, vagy sem) szemiotikai textológia értelemben jelviszony, éspedig másodfokú;

— az előző megállapításból következően az irodalmi műalkotás szöveg, éspedig másodfokú;

— a másodfokúság azt jelenti, hogy az első fokon (más szóval: egy közvetlen jelentés hozzárendelését célzó módon) eredményesen vagy eredménytelenül interpretált szövegvehikulumot egy úgynevezett hyper(onym) szöveg vehikulumának tekintjük, majd egy ahhoz rendelt interpretáció közvetítésével hozzárendeljük az interpretálandó eredeti szövegvehikulumhoz az adott kontextusban lehetségesnek tartott, másodfokú interpretációk (legalább) egyikét, így hozva létre egy másodfokú jelviszonyt, vagy más szóval: egy másodfokú szöveget; — minthogy ez a művelet egy kicsit bonyolult, lássunk hozzá egy szemléltető példát: (a) tekintsük interpretálandónak *A tékozló fiú* (bibliai parabola) valamelyik nyomtatott megjelenési formáját [= eredeti szövegvehikulum], (b) tekintsük ez eredeti szövegvehikulum *első fokú interpretációjának* azt az interpretációt, amelynek értelmében itt egy 'valóban megtörtént eset'-ről van szó [= egy hyper(onym) szöveg vehikulum], (c) tekintsük e hyper(onym) szövegvehikulum *hyper(onym) szintű interpretációjának* azt az interpretációt, amely szerint itt 'egy olyan személy'-ről van szó, aki 'valamiféle javakkal' rendelkezik, e személyhez tartozik 'valamiféle függőségi viszonyban' két 'további személy' (vagy személycsoport), ezeknek a személyeknek (vagy személycsoportoknak) megvan az a lehetősége, hogy részesedjenek azokból a 'javakból' stb., (d) tekintsük most e hyper(onym) szöveg adott kontextusbeli, egyik lehetséges konkretizációjának azt a konkretizációt, amely szerint 'ez a bizonyos személy' Isten, 'a másik két személy(csoport)' Isten 'egymástól eltérő módon viselkedő gyermeke(i)', a 'javak', amikből részesedni lehet, mindazok, amit a földi léten túli 'örökélet' jelent stb.;

— a másodfokú interpretáció itt összefoglalt létrehozhatóságát figyelembe véve, nem hiszem, hogy fenntartható sem az az állítás, hogy a szemiotikai textológia megállapításai (legfennebb(!?!)) csak a kódszerű jelek médiumára érvényes, sem az, hogy a szemiotikai textológia a műveknek csupán közvetlen *verbális közegét* vizsgálja, ha mindjárt szükségképpen minden esetben abból indul is ki.

Ennek a megjegyzésnek a bevezetésében nem véletlenül hivatkoztam „*eddigi vizsgálódásaim*”-ra, amelyek természetesen csak *bizonyos* jel- és csak *bizonyos* szövegvehikulum-, illetőleg szövegtípusokra irányultak. A jeltípusokkal kapcsolatban világos például, hogy a kép-jelek (vagy GOODMAN-i szóhasználatban a 'piktóriális jelek') más természetűek, mint az írott vagy nyomtatott verbális vagy a zenei jelek. Ugyanígy világos az is, hogy az irodalminak tartott szövegek mindegyikének vehikulum-a se interpretálható hyper(onym) szöveg(ek) közvetítésével — aminek demonstrálására Weöres költészetéből is számos példa hozható. Ezeknek a kérdéseknek a további vizsgálatához és egy velük kapcsolatos adekvát (szemiotikai textológiai) megoldás létrehozásához (vagy legalább válaszhoz) BERSZÁN ISTVÁN fejtegetései számomra éppúgy igen hasznos segítséget nyújtanak, mint HORÁNYI vizuális szövegelméleti írásai és GOODMAN filozófiai művei.